

Рецензия

от проф. дпсн Теодора Стойчева Стоева

на дисертацията на Мария Улянова Колар

**на тема: „ФОРМИРАНЕ И РАЗВИВАНЕ НА КОМУНИКАТИВНИ
КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТИТЕ ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКИ СПЕЦИАЛНОСТИ
В ПОЛИЕТНИЧНА СРЕДА“**

за присъждане на образователната и научва степен „доктор“ по
професионална направление 3.2. „Психология“, научна
специалност: Възрастова и педагогическа психология/Педагогическа
психология

Актуалност на проблема

Дисертацията е посветена на един несъмнено социално значим проблем, свързан с търсенето на принципно нови подходи към подготовката на бъдещите педагози в процеса на професионалното им обучение в полиетнична среда. Този проблем е актуален, доколкото мултикултурните и многоезични общества са по-скоро правило, отколкото изключение в ерата на глобализацията, като се отчита факта, че само 4 % от държавните обединения в света са моноетнични. Неслучайно във фокуса на внимание попада образователната система в Република Молдова, която се характеризира с полиетничност, като съответно и формирането на комуникативни компетенции на студентите от педагогическите специалности се оказва по-сложно, отколкото в условията на моноетнична среда. Значимостта на третираната проблематика се повишава от факта, че изследването на психологическата същност на комуникативната компетентност се свързва с внедряването на програма за психолого-педагогическа подкрепа, под формата на социално-психологически тренинг, съдействащ за нейното развитие. Всичко това разкрива голямата не само познавателна, но и приложна значимост на разработката.

Познаване на проблема

В дисертационното изследване проблемът за комуникативните компетенции е представен цялостно и в дълбочина, като са обхванати възможните му аспекти и полета. Разкрита е мащабността в постановката на тематичното поле като интердисциплинарно, в което тясно си сътрудничат знания от философията, психологията, педагогиката и социолингвистиката. Изследователският фокус отразяващ познаването на необходимите сегменти от проучването е изразен чрез формулираната хипотеза, свързана с допускането, че формирането на комуникативни компетенции ще бъде ефикасно при спазване на комплекс от педагогически условия и осигуряване на психолого-педагогическа подкрепа чрез прилагане на метода на социално-психологическия тренинг. Постигната е добра ориентация в теоретичните основания на дисертационния проблем, като в изследването се отчитат теоретико-методологичните постижения на руски и чуждестранни учени. В тази връзка трябва да се отбележи, че докторантката се е позовала на 240 източника на руски, български, молдовски и английски език, жанрово разнообразни, свързани с имената на авторитетни и репрезентативни за областта учени. Конкретен израз на доброто познание на проблема и правомерната му научно-изследователска постановка, интерпретация и анализ, е представен чрез проведеното емпирично изследване, на базата на което е разработена програма за развитие на комуникативната компетентност на бъдещи педагози в многоезична среда.

Научна и методологическа представителност на проблема

В изходна точка на изследователските търсения на докторантката се превърща противоречието между наличното теоретично изследване на комуникативната компетентност и недостатъчната научна обосновааност на технологията на психолого-педагогическата подкрепа на нейното развитие в полиетнична среда. В тази връзка тя успешно реализира основната цел, която си поставя - да опише и систематизира пропуските, които снижават качеството на комуникативните компетенции и да обоснове комплекса от условия за ликвидиране на тези недостатъци. Теоретичният дизайн се разгръща по посока на концептуализиране на градивните конструкти на дисертацията, свързани с комуникацията, компетентностния подход и билингвизма. Изложението се реализира съобразно класическата схема на преход от общо към частно като изследователският фокус постепенно се стеснява, преминавайки от концептуализиране на комуникацията и професионалната компетентност в общ план, към техните конкретни измерения и синтез под формата на специфични комуникативни компетентности. Теоретичните постановки, свързани с тези конструкти са разгледани в

нужната пълнота и съдържателност. Структурата на изложението дава възможност да се видят както съдържателните аспекти на конструктите, така и възможността те да бъдат операционализирани и измерени чрез различни психологически въпросници. Така когато разглежда същността на комуникативната компетентност, Колар показва конкретните ѝ прояви, свързани с нейните когнитивни, поведенчески и емоционално-волеви компоненти- или параметри, които са заложи в използвания от нея инструмент за изследване на същия конструкт. Това е показател за съблюдаване на универсалния принцип за взаимносъответствие между теоретичния модел и неговата операционализация.

Интерпретирайки достоинства на отделните теоретични постановки, Колар достига до собствен авторски поглед върху проблема, като предлага йерархична таксономия, обхващаща структурата на компетентностите, в която се подреждат: общокултурна, професионално педагогическа, комуникативна и интеркултурна компетентност. Заявената от докторантката собствена позиция по въпроса за комуникативната компетентност като обединяващо понятие за тематичното поле, прозира в имплицираната идея, в това понятие да се включват освен знанията и уменията за комуникация и елемента на личностно преживяване. Това обяснява и предпочитанието на Колар към социално-психологическия тренинг, в качеството му на алтернатива на традиционните по-рационални форми на обучение, доколкото той способства не само за развитие на социални умения, но и дава възможност за проява и изразяване на емоции, за придобиване на личен опит и развитие на личността. В така очертаната траектория на изследването авторката представя обстойно методите и технологиите за психолого-педагогическо съпровождане на обучението на комуникативни компетенции, опирайки се на емблематични за психологическата наука учени- като Адлер, Левин, Пърлс и Роджерс. Основополагаща за разработката ѝ се явява тезата за това, че психолого-педагогическата подкрепа е система от професионални дейности, като е насочена към създаване на психолого-педагогически условия за обучение и личностно развитие на обучаващите се. В тази връзка от значение за решаването на изследователските задачи и постигането на поставената цел е методологическата позиция, която заема Колар при концептуализиране на конструкта „компетентност“, разглеждан в съпоставителен план с понятието „компетенция“, третирайки го през призмата на „личностното в човека“, обезпечавашо развитието на определени личностни качества и свойства. Тази позиция е позволила да се постигне

съгласуваност между теоретичния модел и провеждането на формиращ експеримент, призван да повлияе именно върху сформиранието на личностни свойства и качествени характеристики на човека.

Теоретичният обзор продължава с дискусия върху проблема за ефективността и пречките през билингвалното образование, третирано през призмата на парадигматични за психологията подходи: като бихейвиористичния и когнитивния. За да избистри авторската си позиция по този въпрос докторантката се позовава на становищата на учени които са „за „ и „против“ билингвалността, с които води полемика, която явно и контекстуално присъства в текста. В съответствие с научната постановка на изследването тя утвърждава предимствата на билингвалното обучение, като влияещо положително върху личността, изграждащо позитивно отношение към различията на „другите“, толерантност към националната специфика на различните култури. Докторантката се присъединява към схващането на Къминс за това, че изучаването на два езика не служи на две конкуриращи се цели и апелира за необходимостта от постигане на билингвизъм и културен плурализъм с помощта на специално обучение. Така в осъществения теоретичен анализ проличава както високата ѝ ерудиция, така и способността ѝ творчески да оценява постиженията на своите предшественици.

Изследователска методология

Експерименталната част на дисертационния труд на Колар впечатлява с организацията и замисъла на експерименталния дизайн, с логиката на представяне на елементите на изследователската идея, с концептуализацията на авторския модел за развитие на комуникативна компетентност. Методологически проведеното изследване отразява основния изследователски въпрос за това дали внедрената програма ще доведе до развитие на отделните компоненти на комуникативните компетенции в многоезична среда. Емпричната част показва добра изследователска култура по отношение на: изследователска теза, хипотезата, която е коректно формулирана с по-частни допускания, поставените задачи, адекватно подбрания богат арсенал от методи-изследователско-дигностични и формиращи, под формата на тренингови упражнения. Това е позволило да бъде получена ценна информация за влиянието на активните методи на обучение върху развитието на комуникативните компетенции. Изследователските търсения на Колар са обвързани със задачи, чието осъществяване трябва да послужи за обосновка на психолого-педагогическите условия, които осигуряват формирането на тези компетенции. Методическият инструментариум

включва, освен утвърдени в практиката методи, и авторска анкета за проверка на нивото на балансираност на билингвизма, даващ възможност да се определят трудностите в резултат на езикови бариери. С оглед на изследователската цел, инструментът за изследване на комуникативни умения се използва в модифициран вариант, като в съдържанието на методиката са внесени съждения, които смислово определят когнитивния, съответно поведенчески и емоционален аспект. Основателно е въведен едновременно като изследователски и активен метод – воденето на дневник за самонаблюдение по време на обучението, който се попълва под формата на свободно есе. По същество анализът на самоотчетите в есетата на студентите се извършва по метода на контент-анализа, извършван по принципа на предварителното обобщаване на отговорите, диференцирани по категории. Счита се, че тези методики са позволили на Колар да натрупа достатъчно емпирични данни за комуникативните компетенции на двата етапа на диагностициране – преди и след формиращия експеримент. В допълнение на това са представени и данни, свързани с демографския профил на изследваните лица.

Експерименталното проучване е проведено на базата на широк обхват проучване: В него са взели участие 97 студенти на възраст от 19 до 26 години. Осъществени са 16 корективно-развиващи занятия с всяка подгрупа, като общия брой на проведените занятия е 64 или 94 часа за всички групи.

Докторантката показва компетентност и професионално владение на експерименталната методология. Експериментът е осъществен при спазване на всички критерии по отношение на: технология на провеждане, формиране на контролна и експериментална група.

Емпиричните данни са обработени чрез адекватно подбрани на изследователските задачи статистически методи. От една страна, използван е методът на дескриптивна статистика, като са изведени процентни съотношения за различните параметри на комуникативните компетентности преди и след формиращия експеримент. От друга страна, сравнителният анализ на получените резултати на входното и изходно равнище (на констатиращия и контролния етап) се провежда чрез статистическия метод за проверка на хипотези – t-критерия на Стюдънт. Резултатите са представени в таблична и графична форма, осигуряващи и визуализиран начин за техния анализ. Получените емпирични данни от заключителния етап на експеримента потвърждават и валидизират значимостта на предложения авторски модел, който съчетава освен утвърдени и

иновативни методи на обучение (каквото е метода за развитие на саморефлексията чрез водене на дневник).

Изведени са изводи на високо равнище на обобщеност, релевантни на задачите, обективно отразяващи резултатите на изследването. Теоретико-приложна значимост имат заключенията за дидактическия потенциал и възможности при прилагане на интерактивни форми на обучение в образователната сфера, както и тези за допълнителните ефекти от социално-психологическия тренинг – каквото е психотерапевтичния. Предложени са конкретни препоръки за образователната практика по отношение на прилагането на социално-психологическия тренинг в полиетнична среда. Без съмнение идеите, които се прокламират в разработката ще привлекат вниманието на образователните институции.

Всички дадени от мен препоръки на обсъждането на дисертацията пред катедрения съвет са спазени.

Автореферат

Авторефератът е оформен в съответствие с приетите научни правила и досегашна практика. Представени са 5 публикации по темата на дисертацията, които са напълно достатъчни научните постижения на докторантката да станат достойние на широката академична общност.

Приноси

Споделям самооценката на автора за приносните моменти в дисертацията, които могат да се класифицират на теоретико-методологични и практико-приложни. Сред тях се открояват следните:

1. Концептуализира се конструктът за „психолого-педагогическо съпровождане, подкрепа на развитието на комуникативна компетентност у студенти от педагогическия ВУЗ“

2. Разработен и внедрен в практиката е модел за психолого-педагогическа подкрепа за развитие на комуникативната компетентност в полиетнична среда, за което несъмнено е спомогнал солидният 30 годишен опит на докторантката в образователната система, 15 години, от който във ВУЗ.

3. Установено е, че процесът на развитие на комуникативна компетентност у бъдещия педагог ще бъде успешен, ако се организира психолого-педагогическа подкрепа, базирана на създадения модел.

4. Материалите от дисертацията имат пряка приложимост в учебната практика и могат да се използват при провеждане на занятията по редица психологически дисциплини.

Като принос може да се отбележи и създаването на анкета за установяване нивото на балансираност на билингвизма.

Заклучение

Въз основа на направения анализ и оценка на дисертационния труд относно актуалността на проблема, научната и приложна значимост на резултатите, считам, че Колар е вече подготвен специалист в областта на Педагогическата психология, със задълбочени теоретични познания, притежаващ качества и умения за самостоятелно провеждане на сложни теоретико-емпирични изследвания, и давам положителна оценка, като убедено предлагам на научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Мария Улянова Колар.

Рецензент:

/проф. Теодора Стоева/